

Garami Erika

A magyarországi szlovákok nemzetiségi identitása

- Részletek egy nemzetiségi kutatásból -

Ebben a rövid tanulmányban részleteket közlünk a szlovák nemzetiségi kutatás „második fordulójának” eredményeit összegező jelentésből. Szántó Jánossal együtt folytatott előző kutatásunkban a hazai 50-60 éves szlovák nemzetiség egy speciális mintáját vizsgáltuk meg, utóbbi pedig az akkor megkérdezettek gyerekeit, akiknek többsége a 20-39 évesek korosztályába tartozik.

Kutatásunknak többféle célja is volt. Az egyik, hogy összehasonlítsuk a fiatal korosztály nemzetiségi jellemzőit, attitűdjeit a szülőkével. A szülőkről egy korábbi vizsgálatból azt már tudjuk, hogy ugyan jelentős „eltávolodás” következett be náluk a gyerekkori nyelvi tradícióikhoz képest, de mindennapi nyelvhasználati szokásaikban, nyelvi készségeikben, sőt még átörökítési stratégiájukban is valamilyen szinten megőrizték nemzetiségi tradícióikat, nem veszítették el teljesen azokat. Nemzetiségi létük legfontosabb dimenziójában, a nyelvhasználati szokásaikban ma is a kettős nyelvi, kulturális irányultság dominál, ami egyértelműen arra utal, hogy nem szakadtak el teljesen szlovák nyelvi, kulturális gyökereiktől. Kérdés, hogy milyen tendenciák tapasztalhatók a gyerekeiknél. Ők is megőrizték-e nemzetiségi tradícióikat, vagy már teljesen elvesztették azokat.

A másik törekvésünk az volt, hogy kísérletet tegyünk olyan területek megismerésére is, amire a szülők vizsgálatánál nem került sor, mégpedig a nemzetiségi „érvilág” feltárására és az egy-egy településen együtt élő magyar és szlovák nemzetiség közti különbségek „észleléséről” szolgáló tapasztalatokra.

Tisztában vagyunk azzal, hogy már maga a mintavétel speciális módja, valamint a minta nagysága is korlátozza kijelentéseink érvényességi körét. Megállapításaink elsősorban a kisebb lélekszámú (maximálisan 2000-2500 lakosú) falvak fiatalabb korosztályaira lehetnek érvényesek.

Származás, nyelvi, kulturális „gyökerek”

A származást és azt a nyelvi, kulturális közeget, amely kérdezettjeinket gyerekkorukban körülvette, két szempontból próbáltuk megközelíteni. Egyrészt az „elődök” nemzetiségi hovatartozása szempontjából, másrészt annak a nyelvi szocializációs háttérnek a megismerésével, ahonnan a nemzetiségi nyelvvel, kultúrával szembeni attitűdök eredhetnek.

Az „elődök” nemzetiségi hovatartozását, a családi nemzetiségi tradíciót, mint a származás, a nyelvi, kulturális háttér egyik lényeges összetevőjét, a következő kérdéseken keresztül kívánjuk megismerni: milyen nemzetiségűnek tartják kérdezettjeink szüleiket, nagyszüleiket, illetve milyen nemzetiséghez tartozónak tartják magukat a szüleik.

Ebből a nyolc információból tehát négy a nagyszülőkre, négy pedig a szülőkre vonatkozik. Az információknak ez a két csoportja alkalmas arra, hogy képet alkossunk arról, milyen nemzeti és „gyökerei” vannak ennek a fiatalabb generációnak, akit mostani felmérésünkben vizsgálni akartunk. Persze arról nem szabad elfeledkezni, hogy ez a nagyszülők esetében csak a kérdezettek megítélését tartalmazza. A szülők esetében is csak arról tudhatunk, a kérdezettek mit gondolnak arról, hogy szüleik milyen nemzeti és gyökerei tartják magukat. Bízunk abban, hogy a valóságnak megfelelően ítélték meg „felmenőik” nemzeti és gyökerei hovatartozását.

A nagyszülők nemzeti és gyökerei megoszlásában hasonló eredményeket tapasztalhatunk, mint amikor mostani, a fiatalabb korosztályokhoz tartozó kérdezettjeink szüleiket kérdeztük meg arról, hogy milyen nemzeti és gyökerei voltak a nagyszüleik. Most is a (relatív) többség (48 százalékuk) szlovák nemzeti és gyökerei tartja nagyszüleiket. Egyharmaduk véli úgy, hogy nem eldönthető a kérdés, mert mind a két nemzeti és gyökereihez tartozónak érezték magukat, és mindössze 19 százalékuk tartja egyértelműen magyar nemzeti és gyökerei a nagyszülőket.

A „felmenők”, a nagyszülők generációjának szlovák eredete tehát bizonyítható. Valószínű az is, hogy ha időben visszafelé haladnánk, annál inkább ezt tapasztalnánk. Kérdés most az, hogy vajon kérdezettjeink szüleinél is hasonló tendenciákat tapasztalunk vagy ettől lényegesen eltérőeket.

A szülők nemzeti és gyökerei eloszlása egészen más képet mutat, mint a nagyszülőké. Az arányok „megfordulnak” és a (relatív) többség (43 százalék) esetében a szülők egyértelműen magyar nemzeti és gyökerei tekinthetők, egynegyedüknél igaz az, hogy szüleik mind a két nemzeti és gyökereihez tartoznak, és 32 százalékuknál található meg a szülőkben a szlovák nemzeti és gyökerei.

Ha arra kérdezzük rá, hogy a szülőknek melyik az a csoportja, ahol a származás, tehát a nagyszülők nemzeti és gyökerei hovatartozása a leginkább ösztönözhetette azt, hogy ők már magyar nemzeti és gyökerei érzék magukat, akkor azt mondhatjuk, hogy azok a családok voltak ilyenek, ahol már a nagyszülők hovatartozási érzése sem volt egyértelmű. A magukat magyar nemzeti és gyökerei érző szülőknek nagyobb hányada származik ilyen családból, mint magyar nemzeti és gyökerei közül, ahol ez sokkal inkább érthető. Az ilyen „kettős kötődésű” nagyszülői magatartás tehát jelentős mértékben elősegítette a magyar nemzeti és gyökerei érzés megalapozódását a szülőkben. Ez abból is látható, hogy nemcsak a kettős kötődésüket örökölték tovább, hanem ugyanilyen mértékben (50–50%-ban) a magyar nemzeti és gyökerei tudatot is. Ezek a jelenségek okozhatták azt, hogy a nagyszülőkhöz képest a szülőkben már sokkal erősebb lett a magyar nemzeti és gyökerei érzés.

A nyelvi szocializációs háttér

A nyelvi szocializációs háttér vizsgálatában négy területet különítettünk el egymástól: a szűkebb családra, a tágabb lakóhelyi közösségre, a gyermekkori kortárs csoportokra, gyerekközösségekre jellemző nyelvhasználati szokásokat, valamint az iskolai szocializációs hatásokat. Azért jártunk el így, mert mind a négy terület a szocializációs folyamat egy-egy önálló „ágensének” tekinthető, ezért a nyelvi szocializációs háttér formálására gyakorolt hatások külön értékelést kívánnak.

A családi nyelvi szocializációs háttér megismerése céljából tettünk fel kérdéseket a szülők otthoni, egymás közti nyelvhasználati szokásairól, valamint arról, ahogyan a gyerekekkel beszéltek, amikor azok kisgyerekek voltak. A családi szocializációs háttér mélyebb megismerésére törekedtünk, amikor arról érdeklőd-

tünk, hogy kérdeztjeink szülei közvetlen, direkt módon táplálták-e gyerekeikben azt a tudatot, hogy ők szlovák származásúak. Beszéltek-e erről gyerekeiknek, hangsúlyozták-e, voltak-e elvárásaik arra vonatkozóan, hogy ismerjék, beszéljék e nemzeti nyelvét, vagy pedig nem kaptak gyerekeik ilyen ösztönzéseket.

Azért tartottuk szükségesnek a „tudatosabb törekvések” megismerését is, mert maga a szocializációs folyamat egy nagyon összetett jelenség. Van egy olyan oldala, amit „spontán szocializációnak”, és egy olyan, amit „direkt szocializációnak” nevezhetnénk. A spontán szocializáció alatt olyan folyamatot értünk, amikor a szülők ugyan kimondottan nem erősítik gyerekeikben a nemzeti hovatartozási tudatot, nincsenek is ilyen irányú törekvéseik, viszont mindennapi nyelvhasználati szokásaikkal mégiscsak kialakítanak valamiféle nyelvi készséget, és akaratlanul is tudatosítják gyerekeikben azt, hogy családjuknak, közösségüknek vannak szlovák nyelvi, kulturális gyökerei.

A direkt szocializáció alatt azt értjük, amikor ehhez a nyelvi szocializációs folyamathoz társul az, hogy a szülők tudatosan vállalják nemzeti és identitási mivoltukat, gyerekeiket ilyen szellemben nevelik, és el is várják tőlük, hogy elsajátítsák a szlovák nyelvet, a szlovák nyelvű kultúrát. Úgy gondoljuk, hogy azoknál, akiknél gyerekkoruktól fogva jelen volt a nemzeti hovatartozás ilyen direkt hangsúlyozása, azoknál felnőttkorban is sokkal erősebb lesz a szlovák nemzetihez való tartozás tudata, mint azoknál, akiknél nem voltak ilyen indítványok. Feltételezzük azt is, hogy a nemzeti hovatartozásnak a társadalmi nyilvánosság előtti felvállalásának egyik legfontosabb indikátora pontosan ez a családi direkt szocializáció.

A nyelvi szocializáció a családban

Annak ellenére, hogy, mint láthattuk, a szülők relatív többsége a társadalmi „nyilvánosság” előtt magyar nemzeti és identitási vallotta magát, gyerekeikkel mégis a legtöbben (48 százalékban) nem magyarul, hanem mind a két nyelven kommunikáltak. 38 százalékuk leginkább csak magyarul beszélt a gyerekeivel, és mindössze 14 százalékuk használta gyakrabban a szlovák nyelvet.

Elválik tehát egymástól az, hogy valaki a természetes, mindennapi nyelvi gyakorlatában hogyan viselkedik, ami nagyon lényeges eleme a nemzeti és identitási tradíciónak, és az, hogy mit mond magáról akkor, amikor etnikai, nemzeti és identitási hovatartozását tudatosan végig kell gondolnia, és valaki vagy valakik számára ezt meg kell fogalmaznia.

Attól függetlenül, hogy ki mit gondol hovatartozásáról, mindennapjait még „átmeg átszöheti” a szlovák nyelvű tradíció jelenléte. Felmérésünk azt mutatta, hogy a nemzeti és identitási hovatartozástól függetlenül szinte teljesen általános volt a gyerekekkel való kapcsolatban a két nyelv együttes használata. Erre utal, hogy az e csoportba tartozók közel azonos arányban oszlanak meg a három hovatartozási típus között. Meg kell azért azt is jegyeznünk, hogy a vegyes nyelvhasználat leginkább azokra jellemző, akik mind a két nemzeti és identitási csoportnak érzik magukat.

A nemzeti és identitási hovatartozás és a gyerekekkel való kapcsolatot jellemző nyelvhasználati szokásokban a szakközépiskolai végzettséggel rendelkező szakmunkások apák a legkövetkezetesebbek. (Csak az apákra vonatkozóan tudunk kijelentéseket tenni, mert az édesanyáknak sem az iskolai végzettségét, sem a foglalkozását nem kérdeztük.) Ez azt jelenti, hogy az ő csoportjukban a legmagasabb, 60 százalék azoknak az aránya, akiknél teljesen egybeesik a nyelvhasználat és a nemzeti és identitási hovatartozás. Akik magyar nemzeti és identitási, azok magyarul beszéltek gyerekeikkel,

akik mindkét nemzetiséghez tartozónak érzik magukat, azok mind a két nyelven, míg azok, akik szlováknak érzik magukat, a gyerekeikkel is szlovákul beszéltek.

A náluk alacsonyabb iskolai végzettségű szakképzetlen fizikai foglalkozású apáknál kb. 50-50 százalék az aránya, akiknél egybeesik, illetve akiknél nem esik egybe a mindennapi nyelvhasználat és a nemzetiségi hovatartozás, ezért a kérdés nem eldönthető.

A szakközépiskolai, szakiskolai végzettségű szakmunkás apáknál magasabb iskolai végzettségű szellemi foglalkozású, értelmiségi vagy vezető beosztású apáknál teljesen független egymástól az, hogy milyen nemzetiségűnek érzik magukat, és hogy milyen nyelven szerettek gyerekeikkel beszélni. Esetükben fel sem tehetjük az „egybeesés” kérdését, mivel az ő csoportjukban statisztikai értelemben független volt egymástól ez a két változó. Ők azok, akik inkább magyar nemzetiségűnek érzik magukat, mint akár mind a két nemzetiséghez, akár kimondottan a szlovák nemzetiséghez tartozónak. Valóban, előző kutatásunkban is, amikor őket, a szülőket vizsgáltuk, azt tapasztaltuk, hogy minél magasabb valakinek az iskolázottsági, foglalkozási, anyagi státusa, annál kevésbé kötődik szlovák nemzetiségi tradícióihoz, s annál kevésbé érzi úgy, hogy ő a szlovák nemzetiséghez tartozik. Ez az a jelenség, amivel most itt, sokkal egyszerűbben megközelítve, ismét találkozhattunk. Okait sem az előző kutatásban, sem az utóbbiban nem tudtuk kielégítően feltárni.

A szülők döntő többségére (67 százalékára) az volt a jellemző, hogy nem várták el ugyan kimondottan, hogy gyerekeik ismerjék, beszéljék a szlovák nyelvet, de egyáltalán nem bánták, ha tanulták és használták. Általában pozitívan viszonyultak gyerekeik szlovák nyelvhasználatához, mintegy megerősítve őket abban, hogy ez a viselkedés nincs szüleik ellenére. A többségre az is igaz, hogy már kisgyerekkorban beszélgettek a családban szlovák származásukról. Kérdettjeink többsége tehát tudhat arról, hogy családját milyen szálak fűzik a szlovák nemzetiséghez. A szülőkre kb. azonos mértékben igaz (17-16 százalékban), hogy egyáltalán nem voltak semmiféle elvárásai gyerekeikkel szemben, s mégcsak nem is meséltek arról nekik, hogy vannak esetleg a családban nemzetiségi gyökerek, valamint azt, hogy kifejezetten törekedtek arra, hogy gyerekeik ismerjék, ápolják a nemzetiségi nyelvet, kultúrát.

Elsősorban a 8 általános alatti iskolai végzettségű, valószínűleg az idősebb korosztályhoz tartozó apákra jellemző, hogy támasztanak e téren követelményeket gyerekeikkel szemben. Bennük, valószínűleg koruk miatt is, még erősebben élnek a nemzetiségi tradíciók. Az apák korát jelenlegi kutatásunkban nem kérdeztük, de előző vizsgálatunk valóban ezt az eredményt mutatta.

A lakóhelyi közösség szerepe

A gyerekkori nyelvi szocializációs háttérben külön területként vizsgáltuk a tágabb lakóhelyi közösség nyelvi szokásait. Azért tekintjük ezt a nyelvi szocializációt egy önálló ágának, mert egy közösségben felnövekvő gyerek számára nemcsak azok a viselkedési, magatartási minták a mérvadóak és mintaértékűek, amelyeket a legszűkebb családjában megismer, hanem azok is, amelyeket a felnőttek egymás közti érintkezésében, egymáshoz való viszonyában tapasztal. Ezért vonatkoztak kérdéseink az emberek egymás közti, valamint a szülők „nyilvános” (tehát nem családi) nyelvi gyakorlatára.

A lakóhelyi közösség egésze szintjén egyértelműen a két nyelv együttes, egyenrangú használata a jellemző, hiszen 71 százalék a vegyes nyelvhasználat

aránya. Ilyen arányú többséget eddig még nem is tapasztalhattunk. Ez az arány meghaladja a családok belső életére jellemző vegyes nyelvhasználat mértékét is (az 48 százalék volt). Nem elhanyagolható a *szlovák nyelv szinte egyedüli használata* sem, hiszen 22 százalék szerint gyerekkorukban ezen a nyelven szerettek az emberek legjobban beszélni. „Törpe kisebbséget”, mindössze 7 százalékot képviselnek azok, akik szerint az emberek inkább a *magyar nyelvet részesítették előnyben*.

Kérdezettjeink gyerekkorában a települési közösség szintjén tehát számottevő mértékben jelen lehetett a szlovák nyelvi, kulturális tradíció. A szlovák közösségek akkoriban olyan települési szerkezetben éltek, amely inkább a nemzetiségi tradíció megőrzését segíthette elő, mint annak a közösség életéből való kiiktatását.

Az viszont mindenképpen figyelemre méltó, hogy a családokat jellemző tradíciók, szokások közül nem is a családi nyelvhasználatra vannak a legnagyobb hatással a közösség egészét jellemző szokások, hanem a szülők nemzetiségi hovatartozási érzésére. Ez az eredmény azt a feltételezésünket látszik alátámasztani, hogy egy közösség a nemzetiségi tradíciókat „megerősítő” vagy „gyengítő” „plauzibilitási struktúrája” elsősorban a nemzetiségi hovatartozás felvállalásában mutatkozik meg igazán. Ha ugyanis egy település közössége számára fontos dolog a nemzetiségi vonások megőrzése, akkor ez viselkedési formákban, szavakban is megfogalmazódó elvárásokban s a nemzetiségi hovatartozás hangsúlyozásában is meg fog jelenni. Ennek pedig nyilván jelentős hatása van arra, hogy a közösség tagjai milyen viszonyt alakítsanak ki nemzetiségi létükhöz, s hogy mennyire fogják ezt „felvállalhatónak” érezni.

Sajnos a gyerekkorra vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre azok az információk, amelyek alapján feltételezésünket ellenőrizni tudnánk. A jelenkorra vonatkozóan viszont igen, úgyhogy annak tárgyalásakor vissza fogunk térni erre a kérdésre.

A *kortárs csoportok, gyerekközösségek nyelvi szokásait* azért tekinthetjük a nyelvi szocializáció egy önálló „ágensének”, mert a gyerekek saját közösségi életének egy olyan sajátos terepei, ahol a felnőttek világtól függetlenebbül alakíthatják ki saját szokásaikat, kommunikációs gyakorlatukat. Ebben a szabadabb légkörben általában természetesebben viselkednek, mint a felnőttek jelenlétében. Pontosan ez az önfelelőbb viselkedés az, ami a nyelvhasználat vonatkozásában minket érdekel. A gyerekek saját közösségeire jellemző szokásokat egyrészt azzal „mértük”, ahogy a gyerekek az iskolában, de tanórán kívül egymás közt beszéltek, másrészt azzal, ahogy iskolán kívüli közös játékaik, szabad együttléteik során kommunikáltak.

A nyelvi szocializációs háttér eddig vizsgált elemei közül ez az első olyan terület, ahol a magyar nyelv használata egyértelműen túlsúlyban volt. A kérdezettek 74 százaléka *szinte csak magyarul beszélt*, amikor iskolatársai, barátai körében volt. 22 százalékuknál fordult elő, hogy *mind a két nyelven kommunikáltak*, és csak 4 százalékuk *használta inkább csak a szlovák nyelvet*. Ennél még a családokban is jóval többen beszéltek szlovákul (ott ez az arány 14 százalék volt).

Meglepő a magyar nyelv használatának ekkora túlsúlya, főleg ahhoz képest, amilyenek megismerhettük általában a családok és a közösség egészének nyelvhasználati szokásait. Mind a két „terepen” legalább a két nyelv együttes, egyenrangú használata volt az uralkodó, és semmiképpen sem a magyar nyelv. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a gyerekek egymás közötti nyelvhasználati szokásait olyan – a felnőttek világából szerzett – élményei befolyásolták, amelyekben

elsősorban a magyar nyelvű kommunikációt s a magyar nemzetiséghez való tartozás teljesen természetes voltát tapasztalhatták meg.

Az, hogy melyik nyelv használata lesz a gyermekek számára a természetesebb a saját közösségükben, sokkal inkább függ a szülők hovatartozási érzésétől, a szülői házban szokásos nyelvhasználattól és a szülőknek a tradíciók átörökítését célzó tudatos törekvéseinek jelenlététől vagy hiányától, mint a nagyszülőkétől vagy a tágabb felnőtt közösségtől. Azt pedig már tudjuk, hogy szüleik többsége magyar nemzetiségűnek tartja magát, s ez nyilván hatással van a gyerekek viselkedésére is. Otthon ugyan a többség mind a két nyelvet használja, de azért jelentős azoknak a családoknak is az aránya, ahol szinte kizárólag csak a magyar nyelvet használták, s így a gyerekek nem is hallottak szlovák szót. Ahhoz pedig, hogy a gyerekekben kialakuljon valamiféle „kötődés” nemzetiségi kultúrájukhoz, az kevés volt, hogy a szülők nem bánták ugyan, ha gyerekeik érdeklődtek a szlovák nyelv iránt, de nem várták el tőlük a nyelv használatát, kimondottan nem erősítették bennük a „szlovák tudatot”. Ezek alapján érthető, ha a gyerekek számára sokkal természetesebbé vált a magyar nyelv használata, mint a szlováké.

Az iskola szerepe a nyelvi szocializációs folyamatban

Előző vizsgálatunknál sokkal mélyebben meg akartuk ismerni a gyerekkori iskolának mint intézménynek a nyelvi szocializációs folyamatban betöltött szerepét. A mélyebb vizsgálatra elsősorban az a sokszor hallható kritika ösztönzött bennünket, miszerint az anyanyelvi oktatás hiányának döntő szerepe van a nemzetiségi mivolt „elhalványulásában”, sőt esetleg „elhalásában”.

Több kérdést tettünk tehát fel az iskolai történésekre vonatkozóan. Megkérdeztük, hogy kérdeztettjeink milyen tannyelvű általános iskolába jártak, hallottak-e ott egyáltalán arról, hogy ők milyen nemzetiségűek, tanítottak-e valamit a szlovák nemzetiség történetéről, kultúrájáról. Fontos kérdésnek éreztük azt is, hogy vajon szereztek-e már gyerekként az iskolában olyan élményeket, hogy a tanárok lenézően, lekicsinylően nyilatkoztak azokról, akik a faluban szlovákuul beszéltek. Az ilyen élményeknek döntő hatása lehet a nemzetiségi érzésre, mégpedig kétféle módon. Az ilyen bántó emlékek vagy valóban eltávolítják az embereket nemzetiségi gyökereiktől, és inkább arra ösztönzik őket, hogy teljesen feladják nemzetiségi mivoltukat, vagy épp ellenkezőleg, megerősíti bennük nemzetiségi érzéseiket.

Első hallásra talán furcsának tűnhet ez a feltételezés, de gondoljuk csak meg, hogy a mai világban általában kétfajta situációban alakulhat ki nagyon erős nemzetiségi érzés. Egyrészt akkor, ha minden feltételt maximálisan biztosítanak a nemzetiségi mivolt megőrzéséhez, sőt még „államilag” is támogatják azt, másrészt akkor, ha minden lehetséges eszközzel és nagyon durván, erőszakos módon akadályozzák az etnikai kisebbségek megmaradását, ha direkt módon asszimilálásukra törekednek.

Azok az emberek, akiket jelenlegi kutatásunkban vizsgáltunk, sem az iskolában, sem azon kívül nem szereztek a nemzetiségi érzésükre nézve bántó, sértő élményeket. 94 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy az iskolában *soha nem hallott* a tanárok részéről *lekicsinylő, bántó megjegyzéseket* azokra az emberekre, akik szlovák nemzetiségűek voltak a faluban. Még ennél is többen, 99 százalékban pedig *semmilyen olyan sérelemről nem számoltak be*, ami őket vagy másokat, kifejezetten nemzetiségi hovatartozásuk miatt érte volna a faluban. Lehet, hogy ez tényleg így volt, de lehet az is, hogy még mindig működnek az emberekben olyan félelmek,

amelyek miatt nem mernek őszintén nyilatkozni. Még ha ezt feltételezzük is, nekünk akkor is el kellett fogadnunk ezeket a véleményeket, és az iskolai szocializációs folyamat vizsgálatát más irányba kellett folytatnunk.

Elsősorban az iskolai szlovák nyelvű oktatás irányába. De legalább ilyen fontos az, hogy szereztek-e egyáltalán ismereteket már az iskolában családjuk, közösségük szlovák gyökereiről, s magáról a szlovák nemzetiség történetéről, kultúrájáról. Információink alapján nem mondhatjuk azt, hogy az iskolai oktatásban nyoma sem volt a szlovák nyelvi, kulturális tradíciónak. *Kérdezettjeink többsége (68 százaléka) olyan általános iskolába járt, ahol ugyan nem minden tantárgyat, de legalább bizonyosakat szlovákul tanultak. A többségükre az is jellemző (62 százalékra), hogy tanultak a szlovákok történetéről, ismerkedtek a szlovák kultúrával, s nemcsak említették a tanárok, hogy az ő falujukban is éltek (élnek) szlovák nemzetiségűek.*

Mások viszont az emlékeik arra vonatkozóan, hogy a tanárok milyen nemzeti-ségüként „határozták meg” őket: szlovákként, szlovák nyelvű magyarként, magyarként vagy sehogyan se. *44 százalékuk szerint a tanárok soha semmit nem mondtak erről. Közel azonos azoknak az aránya (28 és 22 százalék), akik szlovák nyelvű magyarként, illetve szlovák nemzetiségüként „ismerték meg” önmagukat. Ez a két csoport együtt a minta felét teszi ki. Mindössze 6 százalék azoknak az aránya, akik csak azt hallották a tanároktól, hogy ők magyarok.*

Egymástól nagyon eltérő tapasztalataik lehettek tehát kérdezettjeinknek arról, hogy mit és hogyan tanultak az iskolában, valamint arról, hogy milyen nemzetiség részeként tekintették őket. A tanárok viselkedése és vélekedése nem függ olyan szorosan össze egymással, mint gondolnánk. Alapvetően tanítottak ők szlovákul és a szlovák történelemről, kultúráról, de ettől még nem feltétlenül tartották diákjaikat szlovákoknak vagy szlovák nemzetiségűeknek is.

Eredményeink alapján azt mondhatjuk, hogy az iskolai szocializációban határozottan jelen volt a szlovák nyelvi, kulturális tradíció. *Kérdezettjeink abszolút többségére (62 százaléka) az a jellemző, hogy olyan iskolai „légkör” vette körül, ahol tanulhatott „ősei” nyelvén, bár nem kizárólagosan, hanem a magyarral osztozva, és tanulhatott nemzetiségének történetéről, kultúrájáról is. A második legnagyobb csoportot (25 százalékot) azok alkotják, akik viszont egyáltalán nem tanultak szlovákul az iskolában, és nem is hallottak semmit a szlovákok történetéről. A legkisebb arányt (13 százalékot) azok képviselik, akiknek nem ilyen „homogének” az iskolai élményeik. Ők szlovákul tanultak ugyan bizonyos tárgyakat, de nekik inkább csak említették, hogy falujuknak vannak nemzetiségi gyökerei, anélkül, hogy tanítottak volna erről.*

Eredményeink ellenére azt mondhatjuk, hogy az iskolai oktatást érő kritikák talán mégsem alaptalanok, ha meggondoljuk, mi is azt tapasztaltuk, hogy az iskolai szocializációs folyamatban a nemzetiségi nyelven való oktatásnak jelentős súlya van. Ezen a téren pedig valóban vannak hiányosságok az alapfokú oktatásban.

A nemzetiségi hovatartozás érzése

A nemzetiségi hovatartozási érzésre olyan megoszlást kaptunk, amelyben a kérdezettek abszolút többségét (60 százalékát) egyértelműen a magyar nemzetiséghez való tartozás jellemzi, *21 százalékukra* igaz az, hogy nem tudják eldönteni, hogy végül is melyik nemzetiség tagjai, hiszen „*ide is, oda is*” tartozónak érzik magukat, és *19 százalékuk* az, aki egyértelműen szlovák nemzetiségűnek vallja magát. 40

százalékuknál tehát jelen vannak – kevésbé vagy hangsúlyozottan – a nemzetiségi csoporthoz való kötődések nyomai. Még ebből a fiatalabb korosztályból sem tűntek el teljesen.

Azt feltételeztük, hogy inkább az idősebbekre jellemző a nemzetiségi létükhöz való erősebb kötődés. Az idősebbeket általában jellemző családi, közösségi tradíciókhoz való ragaszkodás miatt gondoltuk ezt. De tévedtünk, mert a kortól statisztikai értelemben teljesen független az, hogy kiben milyen nemzetiségi érzések alakulnak ki. De nemcsak a kortól, hanem a nemtől, az iskolai végzettségtől s a foglalkozástól is független az, hogy ki melyik nemzetiséghez tartozónak érzi magát. Ezek a társadalmi ismérvek biztos, hogy nem befolyásolják a nemzetiségi identitás alakulását. Ez annyiban nem meglepő, hogy előző kutatásunkban is azt tapasztaltuk, hogy az ilyen ismérvek az 50-60 éves embereknél is alig voltak hatással arra, hogy bennük milyen nemzetiségi kötődések alakultak ki.

Az eredményekből azt kell kiemelnünk, hogy a nemzetiségi hovatartozási érzések és kötődések kialakulása, „megalapozódása” szempontjából a *szülők viselkedése, nemzetiségi létükhöz való viszonya a legfontosabb*. A nemzetiségi identitás formálódásában a családban szerzett élmények a legmeghatározóbbak. Elsősorban az számít, hogy maguk a szülők kötődnek-e és fel is vállalják-e nemzetiségi múltjukat, létüket. Erről nyilván szerezhetnek tapasztalatokat a gyerekek a családban zajló események, beszélgetések során. A második legfontosabb tényező az, hogy mekkora hangsúlyt fektetnek a szülők arra, *szavakban is megfogalmazott normák formájában*, hogy gyerekeik ismerjék, beszéljék nemzetiségük nyelvét, s legyenek konkrét ismereteik nemzetiségük történetéről, múltjáról.

Volt egy olyan feltevésünk, hogy ennek a direkt családi szocializációnak van a legnagyobb hatása a hovatartozási érzésre. Ebben nem volt igazunk, de abban igen, hogy nagyobb szerepe van, mint a családok spontán nyelvhasználati szokásainak. Ezekhez ugyanis nem kapcsolódnak tudatos törekvések a szülők részéről, hiszen ezeknek pont az a lényege, hogy teljesen természetes módon beszélnek így vagy úgy a családokban, és nem kommentálják ezt különösebben a gyerekek számára. Azt, hogy ez fontos, és annak kell lennie a gyerek számára is, csak az olyan magatartások tudatosíthatják a gyerekekben, mint amilyeneket direkt szocializációs folyamatként értelmeztünk és elemeztünk.

Ki kell emelnünk azt is, hogy a szülők vállalt nemzetiségi hovatartozása és a hangzatotott normák mellett legnagyobb szerepe a nemzetiségi hovatartozási érzés kialakulásában annak volt, hogy az iskolában a *tanárok mennyire hangsúlyozták a gyerekek nemzetiségi hovatartozását*. Ahhoz, hogy bennük nemzetiségi kötődések kialakuljanak, bizony az iskolában is hallaniuk kellett erről. Nem elég az, hogy tanulták nemzetiségük nyelvét és hallottak is történelmükről, kultúrájukról. A „spontán” iskolai szocializációnak nincs különösebb hatása a nemzetiségi kötődések kialakulására.

Nem állíthatjuk, hogy a közösségi nyelvi tradícióknak, szokásoknak nincs szerepük a nemzetiségi hovatartozási érzés kialakításában, hanem csak a családi hatásokhoz képest van kisebb jelentőségük. A közösségi hatásokon belül elsősorban a *gyerekek saját közösségeinek nyelvi szokásai befolyásolják a nemzetiségi kötődések kialakulását*. Ennél kisebb szerepe van a felnőttek világának, az ő kapcsolataikat jellemző érintkezési formáknak.

Figyelemre méltó, hogy a nagyszülők nemzetiségi hovatartozása nem jelent olyan közeli élményt a gyerekek számára, mint szüleik nemzetiségi kötődései. Körülbelül akkora szerepe van a nemzetiségi érzések kialakulásában, mint a

közösség felnőtt tagjaira jellemző szokásoknak. Úgy tűnik, mintha a nagyszülők már nem annyira a családhoz, mint inkább a családon kívüli világhoz tartoznának. Valószínűleg kérdeztjeink már nem éltek együtt nagyszüleikkel, s így ők már nem tudtak akkora hatást gyakorolni unokáikra, mint amelyet esetleg szerettek volna.

Eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy a legszűkebb család az, amelyre a legnagyobb felelősség és feladat hárul a nemzeti kötődések kialakításában és a nemzeti mivolt megőrzésében. Szükséges az, hogy ebben a közösség és intézményei is támogassák, de nem azoknak van elsődleges szerepe.

Figyelemre méltó, hogy sem a családok, sem a közösség esetében nem jelentett elegendő indítást a vegyes nyelvhasználat, a szülők „kettős” kötődése, hiszen az ilyen közegekből származóknak körülbelül ugyanakkora esélyük van arra, hogy a szlovák, illetve hogy a magyar nemzetiességhez tartozóknak érezzék magukat. Hiába volt jelen a szlovák nyelvhasználat, ez önmagában, ha nem társulnak hozzá tudatos törekvések, kevés a szlovák nemzetiességhez való kötődések kialakítására.

A magyar nemzeti és nyelvi tradíciójú családi és közösségi háttér nem hogy nem befolyásolja a nemzeti identitás alakulását, hanem kifejezetten csökkenti annak esélyét, hogy aki ilyen „közegekből” származik, az valaha is szlovák nemzetiességének érezze magát.

Más egy kicsit a helyzet az iskola szerepével. Nem a magyar „orientációjú” iskolai oktatás az, amely kifejezetten csökkenti a szlovák nemzeti érzések kialakulásának esélyét, erre inkább az a jellemző, hogy nem is befolyásolja, hanem az olyan iskolai hatások, amelyekben keveredtek a nyelvhasználati szokások, az elvárások és az, hogy a gyerekeket milyen nemzetiességnek tekintették. Tanulhatunk úgy szlovákkul és a szlovákokról, hogy közben, szavakban is megfogalmazott módon nem tekintették őket egyben ilyen nemzetiességnek is. Fordított eset is előfordulhatott. Hangoztatták ugyan a gyerekek szlovák nemzeti gyökereit és mivoltát, de a gyakorlatban nem eszerint jártak el. Nem volt jellemző a szlovák nyelvű oktatás, sem az, hogy a szlovák nemzeti történetéről tanítottak volna. Az ilyen, általunk „kettős” orientációjú nevezett iskolai élmények végképp nem járultak hozzá ahhoz, hogy a gyerekekben szlovák nemzeti kötődések alakuljanak ki. E téren az iskola azzal tehetette a legnagyobb „szolgálatot”, ha oktatási módszereiben és hangoztatott „ideológiájában” is következően ragaszkodott a nemzeti nyelvi képességek és attitűdök kialakításához.

A család, a közösség és az iskola szocializációs hatásai közötti összefüggések mélyebb elemzése kimutatta, hogy a közösségi hatások legalább olyan fontosak, ha nem fontosabbak a nemzeti kötődések kialakításában, mint a közvetlen családból érkezők. Végeztünk egy olyan „kísérletet”, hogy úgy vizsgáltuk meg a szlovák nemzeti identitásra való esélyek alakulását, hogy előbb csak a családról, azután csak a közösségről, majd csak az iskoláról feltételeztük, hogy egyértelműen szlovák nemzeti érzéseket és nyelvi kultúrát közvetítettek a gyerekek felé, míg a többi területről nem feltételeztük ezt. Pontosan arra voltunk kíváncsiak, hogy melyik az a terület, ahol, ha léteztek szlovák nemzeti „indítatók”, az lényegesen elősegítette a nemzeti érzések alakulását.

Figyelemre méltó eredményekre jutottunk. Ha valaki csak az iskolában hallott arról, hogy ő a szlovák nemzetiességhez tartozik, és szinte csak ott találkozott a szlovák nyelvvel, és sehol másutt ilyen hatások nem érték, akkor szinte a nullával egyenlő az esélye arra, hogy valaha is szlováknak érezze, gondolja magát. Viszont óriási esélye van arra, hogy mindenkor magyar nemzetiességüként definiálja önmagát. *Önmagukban tehát az iskola törekvései nem válthatják ki a gyerekekben*

a nemzetiségi létezés és kultúrához való ragaszkodást, ha erre a családtól és a tágabb lakóhelyi közösségtől nem kapnak ösztönzéseket.

Ha valaki csak a családból kapott ösztönzéseket arra, hogy szlovák nemzetiségűnek tekintse magát, ismerje és beszélje is a nyelvet, de ezt sem a családon kívüli közösségi, sem az iskolai tapasztalatai nem erősítették meg, akkor ugyan lényegesen javul annak esélye, hogy felnőttként szlovák nemzetiségűnek vallja magát (ha csak az iskolán múlna, ahhoz képest 62-szeres), de még mindig nagyobb (4-szeres) esélyük van a magyar nemzetiségi identitásra, mint a szlováokra. A szülők „magányos küzdelme”, törekvése arra, hogy gyerekeiknek átörökítsék nemzetiségi kötődéseiket és kultúrájukat, nem lehet egyértelműen sikeres, ha ehhez nincs meg a közösségi támogatás.

Ha viszont valakit gyerekkorában olyan lakóhelyi közösség vett körül, ahol élénken éltek a nemzetiségi tradíciók, miközben ez a család belső életére és az iskolai oktatásra nem volt jellemző, akkor már nem a magyar, mint eddig, hanem a szlovák nemzetiségi identitás kialakulására van nagyobb (több mint 2-szeres) esélye. A családi ösztönzésekhez képest is sokkal nagyobb hatást tudnak gyakorolni a felnövekvő gyerekekre a közösségi élmények, hiszen egy szlovák nemzetiségi tradíciójú közösség 9-szer nagyobb esélyt teremt a szlovák nemzetiségi érzések kialakulására, mint egy ilyen típusú család. Az iskoláról nem is beszélve, ahol több százszoros az esélyekbeli különbség. Nagyon fontos tehát, hogy a családon kívüli környezetben természetes és ilyen értelemben mindennapos legyen a nemzetiségi tradíció jelenléte, őrzése, ápolása. E nélkül a „külső” támogatás nélkül a családok fáradozásai is hiábavalók lehetnek.

Ezekből az eredményekből arra következtethetünk, hogy a nemzetiségi identitás kialakulása szempontjából még a szülői magatartásnál is fontosabb az, hogy a tágabb közösségben is szereznek-e a gyerekek olyan élményeket, érik-e őket olyan hatások, amelyek már gyerekkorban megerősítik nemzetiségi „tudatukat”, természetessé teszi számukra a nemzetiségi nyelv és kultúra megőrzését.

A nyelvi, kulturális tradíció elemei, hatásuk a nemzetiségi identitásra

Vizsgálatunk arra is kiterjedt, hogy feltárjuk a nemzetiségi, nyelvi, kulturális tradíció elemeit, összetevőit is. Eredményeink szerint az élet különböző területeire kiterjedő nyelvhasználati szokások azok, amelyek a legfontosabb összetevői a nemzetiségi tradíciók megőrzésének. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy az asszimiláltság egyik legérzékenyebb mutatója a mindennapok nyelvhasználati szokása. Ezt követően relatíve a legnagyobb súlya az olvasási szokásoknak van. Hogyha valaki hajlandó nemcsak magyarul, hanem szlovákul is olvasni – például az ilyen nyelvű kalendáriumot vagy valamilyen szépirodalmat, újságot, illetve folyóiratot –, akkor az azt jelzi, hogy az illetőnek valóban fontos, hogy megőrizze nyelvi gyökereit és naprakész nyelvtudását. A többi tényezőhöz képest kisebb szerepe van annak a nyelvhez való érzelmi és gyakorlati viszonyoknak, amit „nyelvi orientációnak” nevezünk.

Kutatásunk során elemeztük, hogy a vizsgált népesség mekkora hányadára jellemző a nyelvi, kulturális asszimiláció. Eredményeink szerint a vizsgált korosztály 37 százaléka szinte semmit sem őrzött meg nemzetiségi tradíciójából. 43 százalékuk valamit megőrzött ebből, hiszen valamelyest beszélnek is a nemzetiségi nyelvet, kötődnek is valamilyen szinten nyelvi, kulturális gyökereikhez. Mintegy 20 száza-

lékra tehető azoknak az aránya, akiknél a leghatározottabban *fellelhetők a nyelvi, nemzetiségi tradíciók*. Ők azok, akik mind a mai napig nagyon jól ismerik, beszélik, használják a szlovák nyelvet, akik a legjobban kötődnek is nemzetiségi múltjukhoz, akik igyekeznek is ápolni nemzetiségi kultúrájukat. Még ebben a fiatalabb korosztályban sem elhanyagolható tehát azoknak az aránya, akikből nem halt még ki teljesen a nemzetiségi kultúrájuk iránti kötődés.

Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy melyek azok a tényezők, amelyek nagyon erősen csökkentik annak esélyét, hogy valaki, aki szlovák származású, szlovák identitású legyen a magyarral szemben. Egyrészt az csökkenti nagyon ennek az esélyét, ha valakiben nincs semmilyen érdeklődés, kötődés nemzetiségi nyelve iránt. Nem tartja fontosnak, hogy ismerje és beszélje is, nem is nagyon használja, és ebből eredően nem is tudja, inkább csak érti, mint beszéli. Hasonló hatása van annak is, ha valaki szűkebb és tágabb környezetével csak magyarul szokott kommunikálni.

Nagyon érdekes, ahogy az olvasási szokások hatnak a nemzetiségi identitás alakulására. Nem az csökkenti legjobban a szlovák nemzetiségi érzések kialakulásának esélyét, ha valaki ritkán olvas bármit is, és azt is magyarul, hanem az, ha rendszeresen szeret olvasni, de csak magyarul. A rendszeres olvasás azt jelzi, hogy az illetőnek nagyon kialakult olvasási szokásai vannak, amelyekbe nem tartozik bele, hogy mind a két nyelven olvasson. Még akkor sem, ha esetleg tudja is valamilyen szinten a szlovák nyelvet. Ezért lehetséges, hogy a rendszeres magyar nyelvű olvasás sokkal jobban csökkenti a szlovák nemzetiségi hovatartozási érzések kialakulásának esélyét, mint az, ha valaki csak ritkán szokott olvasni.

Amikor csak az olvasási szokásokról feltételeztük, hogy a rendszeres kétnyelvű olvasással elősegítik a nemzetiségi érzések megalapozódását, akkor hasonló tendenciát tapasztaltunk, mint a nyelvhasználati szokások esetében. Szinte semmi esély nem volt a szlovák identitás kialakulására a magyarral szemben. Sőt, ebben az esetben is több százszor nagyobb esély volt a magyar identitás kifejlődésére. A kétnyelvű olvasási szokások sem gyakorolnak tehát elég ösztönzést arra, hogy ettől már valaki szlovák nemzetiségűnek is érezze magát. Egész egyszerűen csak használja azt a nyelvtudást, amit gyerekkori szocializációja eredményeként „hozott magával”. Ugyanakkor a kétnyelvű olvasási szokásokra is igaz, hogy a „kettős” identitással szemben még mindig inkább a szlovák nemzetiségi érzések kifejlődését segíti elő, és nem az „ide is, oda is” tartozás tudatát erősíti. Közel 83-szor nagyobb esély van ilyen esetben a szlovák identitás kialakulására, mint a kettős etnikai identitás kifejlődésére.

A nemzetiségi identitás átörökítése

Ha kérdeztettjeinket mint szülőket kívánjuk minősíteni abból a szempontból, hogy mennyit tettek azért, hogy gyerekeikben kialakuljanak a nemzetiségi érzések, akkor a következőket állapíthatjuk meg. Többségük a gyerekeivel való mindennapos kommunikációban nem használta a szlovák nyelvet, és nem is gondolja azt, hogy gyereke szlovák anyanyelvű lenne. *74 százalékukra* tehát az a jellemző, hogy „spontán” nyelvi szocializációjuk folyamán *egyáltalán nem erősítették* gyerekeikben a nemzetiségi érzések kialakulását. *15 százalékuknál* már *valamelyest fellelhetők* a „spontán” nyelvi szocializációs folyamat nemzetiségi jegyei. Ezek a szülők néha már használták a szlovák nyelvet gyerekeikkel való kapcsolatukban, de ettől még nem feltétlenül tekintik szlovák anyanyelvűnek is őket. Ők tehát már megalapozhattak

gyerekeikben bizonyos nemzetiségi kötődéseket. Mintegy 11 százalékukra jellemző, hogy „spontán” nyelvi szocializációs magatartásukkal, *önkéntelenül is sokat tettek azért, hogy gyerekeikben erős nemzetiségi érzések alakuljanak ki.* Gyerekeikkel való kapcsolatukban mindig is a szlovák nyelv használatát részesítették előnyben, és ezt a nyelvet tekintik gyerekeik anyanyelvének.

Egészen más jellegű a szülőknek az a magatartása, amit „direkt” szocializációs mechanizmusnak neveztünk. A kérdezettek többségére, 62 százalékára az a jellemző, hogy *valamelyest jelen voltak gyerekeikkel való kapcsolatukban olyan törekvések, amelyek azt célozták, hogy gyerekeik tudjanak nemzetiségi gyökereikről és valamilyen szinten őrizzék is meg azokat.* Ezek a szülők, ha nem is kisgyerekkorban, hanem később, de tettek említést családjuk szlovák eredetéről, és ha kifejezetten nem is várták el gyerekeiktől, hogy tanulják és használják is a szlovák nyelvet, de egyáltalán nem bánták, ha mégis így tettek. Ebben támogatták gyerekeiket. Mindössze a szülők 20 százalékára jellemző, hogy szinte *semmilyen módon nem tudatosította* gyerekeiben nemzetiségi hovatartozásukat. Nem nagyon beszéltek erről, és semmiféle elvárást nem támasztottak gyerekeikkel szemben a szlovák nyelv és kultúra ismeretét illetően. A szülőknek 18 százaléka viszont nagyon *nagy hangsúlyt fektetett* arra, hogy gyereke szlovák eredetének tudatában nőjön fel. Ők már kisgyerekkorban meséltek nekik erről, a későbbiekben pedig el is várták tőlük, hogy tanulják és rendszeresen használják is ezt a nyelvet. A nemzetiségi érzések átörökítésének törekvése tehát ebből a fiatalabb generációból sem tűnt még el teljesen.

Kérdés viszont, hogy mekkora sikerrel tudták a szülők átörökíteni gyerekeikre a szlovák nemzetiségi nyelv és kultúra ismeretét és szeretetét. Ennek „mérésére” egyrészt azt az információt használtuk fel, hogy a gyerekek milyen szinten ismerik a szlovák nyelvet, valamint azt, hogy mennyire fontos számukra, hogy ismerjék, beszéljék ezt a nyelvet.

Eredményeink alapján arra vonatkozóan is tudunk megállapításokat tenni, hogy mennyire tekinthető sikeresnek kérdezettjeink átörökítési stratégiája. A többségre, 59 százalékukra az a jellemző, hogy *valamelyest sikerült továbbadniuk* a nemzetiségi érzéseket és az ennek megfelelő magatartásformákat. Valamilyen szinten tudnak gyerekeik szlovákul, mégha nem is olyan fontos ez számukra. A második legnagyobb csoportot, 36 százalékot azok alkotják, akiknél *kifejezetten sikeresnek* mondható ez a stratégia. Az ő gyerekeik elég jól tudnak szlovákul, vannak ugyan hiányosságaik, de tudnak, és elég fontos is nekik, hogy ismerjék és beszéljék nemzetiségük nyelvét. Mindössze 5 százalékot tesz ki azoknak az aránya, akiknél *teljesen sikertelen* volt ez a stratégia. Gyerekeik egyáltalán nem tudják a nyelvet, és nincs is semmiféle érzelmi kötődésük nemzetiségi gyökereikhez.

Fontos kérdés, hogy az átörökítési stratégia sikerességét melyik szocializációs típus befolyásolja inkább: a maga megszokottságával, természetességével ható „spontán” vagy a tudatosabb elemeket is felmutató „direkt” szocializáció.

Eredményeink egyértelműen azt mutatják, hogy a legjelentősebb hatása a nemzetiségi érzések kialakulására annak van, hogy maguk a szülők milyen nemzetiséghez tartozóként „definíálták” önmagukat a gyerekeik és a külvilág előtt. Ha már ők felvállalták nemzetiségi hovatartozásukat, biztos, hogy ez erősen befolyásolta a gyerekeikben kialakuló érzéseket is. Megállapíthatjuk azt is, hogy a kétféle szocializációs mechanizmus közül minden esetben a „direkt” szocializációs hatások gyakoroltak nagyobb hatást a nemzetiségi kötődések kialakulására, és nem a maguk „mindennapiságával” ható „spontán” szocializációs hatások. Azok az

élmények hatnak tehát jobban, amikor szavakban is megfogalmazott módon, nyíltan és megindokoltan elvárták, hogy őrizzék meg közösségük nemzetiségi vonásait. Igaz ez kérdezettjeink szüleire, iskolájukra, de igaz magukra a kérdezettek viselkedésére is, amikor ők kerülnek „szülői” helyzetbe.

A jelenkori nyelvhasználati szokásoknak és a szlovák „nyelvi orientációnak” azért nincs akkora hatása az etnikai identitásra, mert e szokások esetében sokkal inkább egy „fordított” kapcsolatról van szó köztük és az identitás között. Az, hogy ki milyen nyelvet szeret jobban használni mindennapjaiban, már eleve függ attól, hogy ki milyen nemzetiséghez tartozónak érzi inkább magát. Érthetően, ha valakinek vannak nemzetiségi kötődései, akkor sokkal nagyobb hangsúlyt fog fektetni a nyelvi, kulturális tradíció megőrzésére is, hiszen ez fontos dolog számára.

A „direkt” és a „spontán” szocializációs hatásoknak az etnikai identitás kialakására gyakorolt befolyása közti különbség ismételtelen arra a problémára hívja fel a figyelmünket, amibe már többször is beleütköztünk elemzésünk során. Nevezetesen arra, hogy egymástól teljesen eltérő jelenség az, hogy mindennapi szokásaiban ki milyen nyelvi, kulturális hagyományokat követ, és az, hogy eközben ki milyen nemzetiséghez tartozónak érzi magát. Egyáltalán nem törvényszerű, hogy akinek mindennapjait átszövik a nemzetiségi kultúra maradványai, az az ember ettől már a nemzetiségi csoporthoz tartozónak is érezze magát. Sokkal inkább arról van szó, hogy más és más törvényszerűségek alapján „szerveződik” a mindennapi magatartás és a nemzetiségi hovatartozási érzés. A nemzetiségi identitás kialakulásának sokkal több köze van a környezet „direkt” szocializációs hatásaihoz, míg a mindennapi szokásoknak magához az etnikai identitás jelenlétéhez.

Kótai Eszter rajza